

Kompetencje tłumacza.

*Tom dedykowany Profesor dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej
pod red. M. Piotrowskiej, A. Czesaka, A. Gomoli i S. Tyupy*

Kraków 2012, ss. 420

Książka zatytułowana *Kompetencje tłumacza* to owoc współpracy dwóch katedr krakowskich uczelni: Katedry UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową na Uniwersytecie Jagiellońskim i Katedry Dydaktyki Przekładu na Uniwersytecie Pedagogicznym. Publikację wydało Krakowskie Wydawnictwo TERTIUM. Zadedykowano ją pani Profesor Elżbiecie Tabakowskiej – niekwestionowanemu autorytetowi w dziedzinie przekładoznawstwa, zarówno zagranicznego, jak i rozwijanego w naszym kraju. Oddajmy głos redaktorce tomu, prof. Marii Piotrowskiej, która w wyjątkowy sposób podsumowała dotychczasowe dokonania Prof. Tabakowskiej:

„Właśnie ze względu na Jej osobę książka jest ważnym przyczynkiem w studiach o przekładzie; osobę, która na trwale wpisała się w krajobraz przekładowy – swoją teoretyczną koncepcją kognitywnej poetyki przekładu, swoją działalnością tłumaczeniową, między innymi jako tłumaczka Normana Daviesa, wieloletnią pracą naukową na Uniwersytecie Jagiellońskim i działalnością organizacyjno-dydaktyczną. Wizjonersko przewidując rosnącą rolę tłumacza we współczesnym świecie, wcześniej dostrzegła potrzebę kształcenia kompetencji przekładowej i stworzyła pierwszą w Polsce placówkę uniwersytecką zrzeszoną w sieci Katedr UNESCO edukującą tłumaczy i realizującą nowatorskie koncepcje tej edukacji w programie *European Master's in Translation* (...).

Bardzo trudno w zwięzłej formie opisać ogrom i wielowymiarowość działań naukowo-badawczo-dydaktycznych Profesor Elżbiety Tabakow-

skiej. Rozległe horyzonty humanistyczne obejmujące lingwistykę w mariażu z literaturą, Jej niezwykła osobowość, dar wielkiego intelektu i mądrości emanowały i emanują na współpracowników i studentów. Własne doświadczenia językowe, posiadane kompetencje w kilku językach obcych oraz dokonania tłumaczeniowe – przekłady dzieł Daviesa, Mertona i innych, zapewniły jej niekwestionowaną pozycję w panteonie wielkich polskich tłumaczy” (s. 10–12).

Publikację otwierają *Słowo wstępne* autorstwa przywołanej wyżej M. Piotrowskiej, objaśniające motywy, jakie przyświecały twórcom tomu, i przybliżające sylwetkę Profesor E. Tabakowskiej, oraz *Spis publikacji Profesor dr hab. Elżbiety Tabakowskiej*. Kolejną część tworzą dwadzieścia trzy artykuły, stanowiące swoistą polifonię stanowisk na temat tak istotnego w przekładoznawstwie fenomenu, jakim są kompetencje tłumacza. Ten niezwykle wartościowy zbiór prac uznać można za jeden z najważniejszych współczesnych przeglądów polskiej myśli przekładoznawczej, który „z tak wielu punktów widzenia przynosi cenne wzbogacenie wiedzy na temat tłumaczenia w jego różnych realizacjach i poszerza horyzonty poznania i rozumienia” (s. 9).

Część autorów opisała kompetencje tłumacza z punktu widzenia literaturoznawstwa. Jan Balbierz swoją pracę, zatytułowaną *Gunnar Ekelöf: Pound*, poświęcił intertekstualnym oraz interkulturowym kwestiom poezji, a także eseistyce modernisty Gunnara Ekelöfa i Ezry Pounda. Autor skoncentrował się głównie na koncepcji kultury, języka i przekładu u obu tych pisarzy.

Kolejny artykuł, autorstwa Aleksandra Gomoli, zawiera najistotniejsze uwagi natury praktycznej, które dotyczą translacji tekstów religijnych. Autor w niezwykle ciekawy i klarowny sposób zaprezentował rynek książki religijnej w Polsce oraz wymogi tłumaczenia tekstów religijnych, włącznie z sugestiami dotyczącymi warsztatu tłumacza.

Magda Heydel, w tekście zatytułowanym *Import, szmugiel i zdrada. Tłumacze w strefie konfliktu*, zajęła się dość rzadko podejmowanym tematem w badaniach przekładoznawczych, a mianowicie tak zwaną strefą „pomiędzy”, czyli, innymi słowy, strefą wzajemnego poznania i potencjalnego porozumienia, a zarazem obszarem różnicy i konfliktu. Przywołując historię Malinche, tłumaczki Hernana Corteza, Heydel dokonała próby ukazania tego jakże trudnego wymiaru pracy tłumacza i otworzyła pole do refleksji nad politycznymi i etycznymi uwarunkowaniami przekładu naznaczonego strefą wojny.

Zajmujący artykuł Andrzeja Pawelca, pt. *Skoro nie można mieć wszystkiego... O trzech przekładach wierszy Emily Dickinson (J 328)*, to refleksja nad kompetencjami tłumacza przekładającego poezję, a zarazem polemika z *Małym, lecz maksymalistycznym manifestem translologicznym* S. Barańczaka. Autor artykułu starał się bowiem udowodnić, że kryterium ustalone przez wspomnianego poetę, a mianowicie: zachowanie dominanty semantycznej, jest zbyt sumaryczne. Dyskusja ta została wzbogacona o analizę trzech tłumaczeń wiersza J 328 Emily Dickonson: K. Iłkiewiczówny, S. Barańczaka oraz L. Marjańskiej.

Aspekty stylometrycznych „śladów tłumacza” (A. Pawelca, B. Pietrzyka, J. Rumińskiej i E. Tabakowskiej) to obszar badawczy Jana Rybickiego – autora kolejnego artykułu, zatytułowanego *Tabakowska kontra Pawelec? Stylometria polskich przekładów twórczości Normana Daviesa*. Autor dokonał wielowymiarowej analizy słownictwa niektórych przekładów Daviesa i sporządził listę słów-kluczy, które są typowe dla tłumaczy. Co ciekawe, Rybicki stwierdził, że niełatwo wskazać na tak zwany „sygnał tłumacza”, który mógłby w jakikolwiek sposób sftłumić „sygnał autora”.

Kwestie heterojęzyczności w powieści są tematem pracy Elżbiety Ski-bińskiej. Autorka – bazując na polskim przekładzie *La Chartreuse de Parme* Stendhala, francuskich przekładach powieści Konwickiego i dziełach S. Lema – dokonała analizy efektów heterojęzyczności w oryginalnych utworach i pokazała na przykładach sposoby, w jaki poradzili sobie z nią tłumacze.

W recenzowanej publikacji odnajdujemy także studium poświęcone językowi śląskiemu. Artur Czesak podkreślił wzmacniającą się pozycję tego języka, następującą dzięki przekładom dzieł z zakresu literatury światowej. Zwrócił też uwagę na niezwykle złożony charakter kompetencji tłumaczy tak zwanych „nowych” języków, zwłaszcza w obliczu braku instytucji regulujących taki przekład, krytyki przekładu, a nawet standardów ortograficznych czy gramatycznych.

Kompetencje tłumacza opisano w recenzowanym tomie również z perspektywy *stricte* pragmatycznej, mającej związek z kontekstem zawodowym osób zajmującej się przekładem. Poświęcony jest temu pierwszy, otwierający publikację artykuł, zatytułowany *Kompetencja z punktu widzenia tłumacza*. Jego autorką jest Joanna Albin. Tekst stanowi swoisty postulat uzupełnienia badań prowadzonych nad umiejętnościami zawodowymi tłumacza o uwarunkowania społeczne profesji oraz pojęcie po-

czucia własnej skuteczności. Autorka poruszyła również rzadko podejmowany temat, jakim są czynniki afektywne.

Bardzo ciekawy artykuł Leszka Berezowskiego pt. *Tłumacz angielskich dokumentów prawnych jako praktyczny znawca historii języka oryginału* dotyczy kompetencji, jaką powinien posiadać tłumacz tekstów prawnych w zakresie znajomości niektórych elementów gramatyki historycznej języka angielskiego. Konieczność posiadania tych umiejętności autor zilustrował różnymi wersjami formuły tradycyjnie rozpoczynającej anglojęzyczne pełnomocnictwa.

W publikacji nie zabrakło prac związanych z przekładem audiowizualnym. Łukasz Bogucki i Mikołaj Deckert, w artykule zatytułowanym *Kompetencja tłumaczeniowa a proces tworzenia interjęzykowych napisów filmowych*, stwierdzili, że aby zdefiniować kompetencję tłumaczeniową w przekładzie audiowizualnym, należy określić zbiór różnych ograniczeń, czy też czynników, tłumaczeniowych, mających wpływ na proces decyzyjny tłumacza oraz na sposób, w jaki on pracuje. O kompetencjach tłumacza audiowizualnego napisała również Anna Jankowska, dzieląc je na twarde (ang. *hard skills*) i miękkie (ang. *soft skills*). Poddała je analizie, bazując na literaturze przedmiotu, wynikach badań ankietowych przeprowadzonych wśród tłumaczy należących do Stowarzyszenia Tłumaczy Audiowizualnych, a także na własnych doświadczeniach z zakresu tego rodzaju przekładu.

Agnieszka Chmiel postawiła przed sobą zadanie omówienia pamięci operacyjnej tłumaczy. W swojej pracy dokonała przeglądu badań nad tym zagadnieniem oraz przedstawiła eksperyment przeprowadzony z udziałem tłumaczy i osób bilingwalnych. W eksperymencie zastosowano *Automated Reading Span* – metodę polegającą na tym, że osoby badane zapamiętują kolejność liter, a jednocześnie dokonują oceny logiczności zdań. Wyniki badania wykazały, że tłumacze biorący udział w badaniu nie mieli lepszej pamięci operacyjnej niż osoby z grupy kontrolnej.

W artykule o intrygująco brzmiącym tytule *Nie wszyscy równi wobec prawa, czyli dlaczego nie każdy prawnik może być tłumaczem* Anna Nowakowska-Głuszak spróbowała odpowiedzieć na pytanie dotyczące kompetencji, jakimi powinien odznaczać się tłumacz tekstów prawnych. Autorka stwierdziła, że wiedza prawnicza to tylko jeden z czynników, które mogą warunkować dobre tłumaczenie, jednak nie jest ona najważniejsza – praca tłumacza i prawnika bowiem, mimo pewnych wspólnych punktów

na płaszczyźnie interpretacyjnej – to dwa zupełnie różne procesy, które wymagają stosowania całkowicie odmiennych metod.

Bardzo ciekawy temat poruszyła Bożena Wisłocka Breit. W artykule zatytułowanym *Kiper kontra tłumacz: nierówna walka Goliata z Dawidem* autorka przeanalizowała korpus not degustacyjnych (ocen wina), z których czterdzieści pięć stanowi bezpośrednie tłumaczenia tekstów występujących na stronach internetowych zagranicznych winiarzy. Skupiła się przy tym głównie na neologizmach i kalkach składniowych i semantycznych. Jak stwierdziła na początku pracy: „W procesie tłumaczenia, tym nierównym pojedynku, krytykowi winiarskiemu przypada pozornie korzystna rola Goliata, ale w języku docelowym to umiejętność i kompetencje tłumacza, metaforycznego Dawida, mają moc sprawić, że oryginalny tekst wywrze pożądane wrażenie na czytelniku, olśni go i uwiedzie, skłoni do kupna i skosztowania opisanego wina” (381). Jak widać, tłumacz musi także posiadać kompetencje copywriterskie, na które zwraca się uwagę dopiero od niedawna.

Kompetencje zawodowego tłumacza w kontekście kształcenia i przyszłego sukcesu zajęły Joannę Dybiec-Gajer, która postawiła sobie za cel dokonanie analizy koncepcji kompetencji tłumaczy z perspektywy profesjonalnej oraz omówienie modelu European Master's in Translation (EMT). Autorka zaprezentowała ponadto wyniki badań przeprowadzonych przy udziale tłumaczy zawodowych. Wykazały one przede wszystkim, że tłumacze za kluczową, a zarazem najważniejszą dla sukcesu zawodowego uznali kompetencję językową, a dopiero potem międzykulturową. Respondenci podkreślili także znaczenie czynników psychologicznych i afektywnych, które w omawianym modelu EMT uległy marginalizacji.

Przedmiotem zainteresowania Dariusza Hanusiaka jest sporządzanie notatek w tłumaczeniu ustnym konsekwentnym, w kombinacji językowej: polski-angielski-szwedzki. Badacz odniósł swoje rozważania do określonych cech, które posiadają wyżej wymienione języki. W artykule znajdziemy zalecenia dotyczące sposobu wyboru języka notatek, informacje o pozytywnych i negatywnych konsekwencjach podjętej decyzji, a także dydaktyczne zastosowania poczynionych obserwacji.

Kolejny wątek w omawianej publikacji to kompetencje tłumacza z perspektywy dydaktycznej. Artykułów o bezpośrednio takiej tematyce znajdziemy w książce trzy. W pierwszym, zatytułowanym *Kompetencja w zakresie świadczenia usług tłumaczeniowych a uczenie się przez projekt*, Łu-

cja Biel poddała analizie metodę dydaktyczną uczenia się przez projekt, a także omówiła jej rolę w rozwoju kompetencji, zwłaszcza pod kątem świadczenia usług tłumaczeniowych (modelu EMT). Drugi artykuł dotyczy efektywności pracy zespołowej w dydaktyce przekładu. Jego autorka, Agata Sadza, dokonała krytycznej analizy semestralnego kursu „Zarządzanie projektem tłumaczeniowym”. Badaczka postawiła tezę, że praca w zespole powinna stać się ważnym aspektem w kształceniu kompetentnych tłumaczy, przedstawiła skuteczność zastosowanej metody i zamieściła implikacje wyników dla dydaktyki przekładu. Tematem trzeciego artykułu jest opracowywanie programów nauczania przeznaczonych do szkolenia tłumaczy. Sergiy Tyupa opisał model DACUM, służący przygotowywaniu tego typu programów i stosowany na ogromną skalę w szkołach zawodowych i organizacjach, zarówno prywatnych, jak i publicznych. Autor zaproponował, by model ten spróbować zastosować przy układaniu programów kształcenia tłumaczy ustnych i pisemnych.

Interesującym ujęciem kompetencji tłumacza, niejako z historycznego punktu widzenia, jest praca Anny Bednarczyk. Swoje obserwacje autorka oparła głównie na sytuacji tłumacza pochodzącego z obszaru rosyjskojęzycznego. Na szczególną uwagę zasługuje też artykuł Wojciecha Kubińskiego podejmujący problem etycznych uwarunkowań przekładu. Z kolei Agnieszka Gicala podeszła do tematu z perspektywy kognitywistycznej, podkreślając, że kompetencje tłumacza wiążą się nie tylko z płaszczyzną językową, ale także mentalną.

Szczególnie ciekawy w kontekście dynamicznie rozwijającego się ruchu neohermeneutycznego w przekładzie jest artykuł Piotra Bukowskiego. Autor podjął się próby sprecyzowania, czym są tak zwane hermeneutyczne kompetencje tłumacza, i udowodnienia, że w centrum hermeneutycznej myśli przekładoznawczej stoi kompetentny tłumacz. Warto przywołać w tym miejscu słowa badacza: „(...) o tzw. kompetencji translatorycznej napisano już całkiem sporo, przede wszystkim w kontekście pragmatyki przekładu. Nie brakuje więc ciekawych konceptualizacji i syntez. Z drugiej strony należy zauważyć, iż badacze zajmujący się tym tematem bardzo rzadko odwołują się do myślenia hermeneutycznego” (125). Dlatego też autor, odnosząc się do poglądów przedstawicieli filozofii hermeneutycznej i ruchu neohermeneutycznego w teorii przekładu, opisał, czym powinien się kierować kompetentny interpretator tekstów. Uwagę badacza zwróciły także takie aspekty podejmowane w filo-

zofii hermeneutycznej, jak: dialog, obcość, horyzont interpretacyjny, koło rozumienia czy przedwiedza.

Publikację wzbogacono o zamieszczone na końcu *Katalog alfabetyczny kompetencji tłumacza*, noty o autorach, streszczenia w języku angielskim oraz *Tabula gratulatoria*. Ogromna różnorodność tematyczna prac zaprezentowanych w recenzowanym tomie, a także bogactwo perspektyw, z jakich podjęto omawiany fenomen, sprawiają, że z lektury tej publikacji skorzystać mogą i teoretycy, i praktycy przekładu. Wypada nadmienić, że wszystkie materiały zamieszczone w książce przygotowano wzorcowo zarówno pod względem merytorycznym, jak i językowym. Staranna szata graficzna i doskonała praca redakcyjna niewątpliwie wpływają na przyjemność płynącą z lektury tej niezwykle wartościowej pozycji. Jestem przekonana, że publikacja ta wejdzie na trwałe do dorobku polskiej translatoryki i będzie stanowiła inspirację dla kolejnych pokoleń badaczy przekładu.

Beata Pieczychna
Uniwersytet w Białymstoku